

LA RENAXENSA

1.er de Juliol

CARTAS DE VIATJE

(DEDICADA A MOS COMPANYS DE REDACCIÓ EN LA RENAXENSA)

I. Toledo.—Setmana Santa etc.

M' heu compromés á que vos espliqui 'ls principals episodis del viatge que durant la passada primavera he fet en companyia de món amich el popular dibuxant Tomás Padró per algunas provincias d' Espanya. Cumpliré vostres desitjos sense proposarme descriure ni criticar monuments y edificis, ni arriscarme á definir el caràcter polítich, industrial ó comercial de 'ls pobles qu' acabo de recorre; ja perquè axó podeu trovarho tot en monografías, guias y estadísticas, ja perquè está bèn lluny de lo que m' he proposat. No vuy més que contarvos *el mèu viatge*, y lo que, per tant, faré será coordinar mas apuntacions de cartera sentint vivament no poderlas espurnejar de 'ls croquis qu' allí las espurnejan, á fi de que ab menos paraulas poguéssiu formarvos més just concepte de lo que vos conto.

Surtits de Barcelona á primers de Mars, y després de permanencies més ó menos prolongadas en Tarragona, Valencia y Madrit, el dia de Dijous Sant arrivavam á Toledo, la patria del cabell d' ángel.

Molts espanyols—y sobre tot els madrilenys—tènen la habitud de passar el dijous y divendres Sants en aquella ciutat; axís es qu' á causa de la rebaxa de preus els carrers de Toledo durant aquells dós dias se veuen més concorreguts per forasters que per toledans matexos.

Al cap d' unas quatre horas escassas de tren posavam els peus en la imperial ciutat per pendre per assalt una de tantas diligencias que desde la ribera del Tajo pujan als forasters á Toledo, qu' está assentat al cim d' una colina. El dia era magnífich; dibuxada per un cel espléndit y dominant aquella planuria hont serpenteja el Tajo, veyá de nou axecarse sobre nostres caps aquella silueta trencada y escabrosa ab que remata Toledo. L' Alcázar de 'ls Reys—més elevat que tot—ab sas mal-restauradas torres, las murallas godas enmarletadas oprimint la ciutat, aquellas casutxas apilotantse unas sobre d' altres, per tot arreu puntas de campanarets y rastatlleras de marlets, y en primer terme la porta d' Alcántara conjunt de godo, árabe y barroch, tot semblava estar en guardia per rebre'ns solemnement.

Desd' allí dalt nos enrahonavam totas las rassas, totas las épocas... totas menos la present. Perqué en Toledo troveu tot lo que puga demanarse dintre 'l terreno del Art; es una font inagotable per l' arqueólech, l' arquitecto y 'l pintor—sobre tot escenógrafo. Desde las ermitas y murallas godas fins á las portas y salas árabes, desde 'ls més esbelts palaus del renaxement fins als retaules y ponts modelos de barroquisme, tot ho troveu allá en son major grau de bon gust, originalitat y riquesa. Pero al posar els peus en Toledo es precís que vos convenseu de que aneu á viure en la edat mitxa, de que aneu á umplirvos de sentimentalisme y romanticisme, despullantvos en cambi de totas las conveniencias y comoditats vulgars á que 'l sigle XIX nos condemna.

En efecte, l' anar de nit per uns carrers tortuosos y estrets, empedrats ab palets de riera; sens' altre llum que la d' algun fanalet que penja al devant del cau d' una imatge, iluminantvos á la esquexada una creueta clayada més avall en la paret ab aque tróful al peu: «aquí va ser assessinat á l'

any tal *D. Fulano*», y arribar en fi á casa sense haber trovat un' ànima vivent ab tot y no ser més que las vuyt del vespre: tot axó vos fa descobrir devant de las generacions pasadas y esclamar: ¡Oh rassa prostergada, desconexedora de lo bell, inventora del gas y del tramvia, y de 'ls cafés y teatros etc. etc., jo t' anatematizo pe 'ls sigles dels sigles.

Per' lla á mitx dia 'ns deturavam dintre Toledo en la plassa del Zocodover desde hont partirem á buscar taula y llit, y passar á saludar y recorre novament la Catedral. Lo segon no 'ns ho depará la Providencia fins á la justa hora de dormir, á causa d' estar las fondas atestadas.

La Catedral de Toledo es una gran Catedral; si vos he dit qu' en Toledo s' apareix l' Art en tótas sas formas, géneros y épocas la Catedral pot molt bén nomenarse la sinfonía de la ciutat. No poden figurarvos la barreja arquitectónica qu' en tótas parts vos ofereix no dexant de causarvos una impresió particular el veure sempre al costat d' una imatge d' espressió mística y ropatge recullit, un angelás mitj nú ab manto volejant y cara de cortesana. Pero no obstant, es tot tan notable, tan escullit, qu' al acostumarshi la vista y, desaparescut enterament aquell desitx de sentiment religiós que s' experimenta al entrar en los monuments sagrats, vos considereu portats á un museo cumplertíssim, á una superba esposició de joyas d' art de tótas épocas. El Cor ab sas cadiras, rexats y faristol, gloria de Berruguete, las capèllas ab sos sepulcres y retaules, la sacristía y antesacristía ab sa galería de pintura hont descollan els cuadros del Greco y la volta decorada per Giordan, es tot digne d' un carinyo y tractament millor del que reb y es deplorable per altra part qu' arqueólechs y artistas de tots géneros no hagin popularisat més sa bellesa. (1)

Las joyas que posseheix aquesta Catedral són moltas y d' un valor fabulós, pero es casi impossible poder véurelas per tancarlas un cert número de claus guardadas per altres tants canonjes, que deurian procurar que 'ls forasters y artistas poguessen admirar y estudiar el tresor de la Catedral de Toledo.

(1) Es precís no descuydar tampoch qu' alguns d' ells han sigut expulsats de la Catédral pe 'l sol delict de treure una apuntació. Axís li passá poch temps enrèra al arquitecto vienés Victor Luntz.

Es també notable en ella el campanar, una massa de 92 metres pròximament; pero al guaytar allà dalt no podem menos de pensar ab la ciutat morta y la ciutat viva. Es qu' en aquella altura s' aixeca 'l para-llamp ab que nostre intelligent mecánich Sr. Tomasino aná á rematar las tres coronas que cenyexen la agulla de la torre.

Sols me falta afegir á las noticias de la Catedral, que perdé molt de son aspecte al ésser emblanquinada en 1774. ¡Quants pochos monuments se trovan en Espanya á 'ls que la ignorancia, traduhida per zel religiós, no hagi fets víctimas de la cals!—Quan siguém á Andalusía es hont mes de prop podrém veurho.

Per allà á mitxa tarde, en un d' aquells carrers hont sòta unas teuladas que s' avansan fins á besarse s' amagan unas parets rónegas per hont guayta sempre una finestra, un capitell, una llinda ó una lápida digna de figurar en cualsevol museo: en un d' aquestos carrers, donchs, vegerem desfilar per devant nostre la professó de Setmana Santa. Lo més notable d' ella eran els misteris, grupos de figuras amamarratxadas vestidas grotescament, colocadas demunt de tabernacles, y que ja més que provocar á befa sospenen y pasman.

El pes de cada misteri es extraordinari y com els carrers forman tots rampas violentíssimas, cada tabernacle porta dotze homes per banda y un altre á cada cap per empényer ó aguantar segons pujan ó baxan. Els portadors de misteris van ab caputxas y túnicas negres caygudas fins els tornells. Portan en una mà una forqueta ferrada y marxan picant ab ella tots á un temps.

Aquell espectacle, aquell manyoch de caputxas negras, aquellas carassas negras y á mitx afeytar que descubrexen els que, més cansats, se tiran las caputxas cara amunt, aquells sayons virolats y desmanyotats que s' alsan balandrejant per demunt de tot, y are axó encuadrat per aquells carrers estrets y parets ennegridas y descarnadas, eczhalant tot plegat tal aire... que, vos ho confesso francament, vaig sentirme tot jo cubert de pell de gallina.

En tant hauríau vistos els carrers plens de miradors y els balcones y finestras apinyocats de senyoras y senyoretas... pero tot semblava tenir una vida ficticia.

Al sentdemá devia celebrarse la professó de Santa Justa

en la cual surten las célebres armaduras, regalo de Felip II y altres magnats. Tenint noticia d' ellas varem ficarnos al matí en la sacristía de la dita iglesieta sollicitant véurelas. El sacristá va introduhirnos á un patiet mesquí desde hont per una mala escala de fusta 'ns enfilarem á una porxada en la cual brillavan entre la fosca las vintyset armaduras afileradas. Juntament ab ellas se conservan llansas, espasas, un ceptre y una rodella.

A la tarde las vegerem anar per aquells carrers, y hauría estat la ilusió cumplerta si per sòta aquellas corassas ventradas no apuntessin unas faldilletas ab sarrèll y unas cametas ab calsas curtas. Ademès tampoch *fa molt guerrero*, portar llansa á l' una mà y candela á l' altre.—Entre mitx d' ells va l' abanderado arrossegant una bandera negra hont hi ha pintat el sol, la lluna y las estrellas.

Dignes són també d' esment las *cucurullas* qu' assistexen á n' aquesta professó: figureuvos unas caperutxas llargas com las de las nostres cucurullas pero plenas de draps, y decantantse abonyegadas cap á l' un cantó ó á l' altre, ó cayent per demunt del nas—com recordo d' un trompeter, lo que li donava tot l' aspecte de un gall dindi. Acabeu la figura ab una cota de llustrina negra, cenyida al cos y curta fins al genoll,—aguantantse estarrufada com el vestit primer d' una criatura,—y cama ab calsa curta y mitxa negra. El poble els hi dona 'l nom de *mariquitas negras*.

Aquestas són las célebres professons de Toledo, pero 'ls toledans varen parlarnos d' un' altre que surt de vespre en la cual els penitents caminan ficats en la caixa de la cual no 'n treuen sino 'ls peus.

Al dia vinent Toledo es tot un altre. A punta de dia corra tothom á comprar, pero si sortiu de casa tan solament á las vuyt son ben contadas las personas que troveu pe 'l carrer.

Camineu, y vos interneu fent jiragonsas, y no sentiú més que 'l ressó de vostres propis passos. Si axequeu els ulls veheu alguna cortineta abaxarse darrera 'ls vidres, ó un bullo que 's mòu darrera d' una jelosía. Y aneu caminant y veheu devant vostre manats d' aucellets saltironant tranquilment pe'l llarch del carrer..... y llavoras, fins involuntariament vos acut á la imaginació el recort de 'ls infortunats germans Becquer;—vos sembla véure còrre 'l llapis d' en Valeriá y la ploma d' en Gustavo-Adolf y á cada nou detall

que se vos oferex, per important ó insignificant que siga vos sembla fullejar els dibuxos de l' un y llejir los cuentos del altre.

¡Pobres Becquers, tan grans en jeni com en desgracia! Ja que nostra memoria no es eterna porque puga vostre recort viure eternament, Toledo anirá sempre parlant de vosaltres mentres li quedi pèdra sobre pèdra.

El recort d' aquestos dos grans homes morts casi noys m' ha fet segurament Toledo bèn més simpátich de lo que m' ho fòra.

Afortunada ó desgraciament no sò tan artista que 'l sentiment d' Art m' ofegui l' orgull de Patria y sobre tot d' home.—Pèrqué Toledo no ha avansat un pas més, d' ensá que dexá de ser còrt. Igual que Cervera quan se li tregueren els estudiants, Toledo un cop l' hagué abandonada Felip II, aviciat á que la vida li baxés de dalt no compreguè que desd' aquella hora devia surtirli d' ell matex.

Toledo es un poble estremadament levítich. Allá 'l número d' ermitas, convents, iglesias y parroquias iguala casi al de las casas particulars; el de capellans es axís matex extraordinari: y el poble es molt fanátich. Es un *poble imbècil que vegèta* com diu Zorrilla; y el parlar d' aquest poeta y recordar sa magnífica llegenda del *Christo de la Vega*, me sembla veure de nou aquella capelleta *mudejar* á la ribera del Tajo, ab aquella imatge del Christo desclavat del bras dret; miracle atribuhit per uns á haber jurat contra d' un juhéu que 'l prenia per fals testimoni y, segons altres, en favor d' aquella pobre fadrina trahida y negada per sòn seductor. D' aquesta segona tradició prengué en Zorrilla l' argument de sa llegenda. De tots modos la imatge del *miracle* serví de llenya á 'ls francesos. La que hi ha avuy dia es posterior a la guerra d' Independencia.

Y com una idea 'n porta sempre un' altre, el Christo de la Vega 'm fa recordar que al demunt de la porta del Zocodover hi ha un altre Christo al cual s' encenia llum cada vetlla. Feya algun temps qu' á molts estranyava el veure al Christo uns vespres casi bè á las foscas y altres nits ab una iluminació com una gloria. Descubert en fi 'l misteri's trová no ser sinó que la pobre imatge era un telégrafo carlista que ab son major ó menor número de llums donava als de la ciutat bonas ó malas novas del campament de sòs correligionaris.

¡Que hi farém! *Tempora mutantur*: cada época te las sèvas llegendas. Y sos cantars. En recordo varios que vatx copiar d' una paret interior de la Catedral á 'ls quals aquest pot servir de mostra.

Espanoles grandes y valientes
marcharos pronto á la lid
para que pueda don Carlos
su gran triunfo adquirir.

Y á propòsit de las parets de la Catedral: quan en temps de la Revolució l' Estat s' incautá del Arxiu del Capítol, aparegué en ellas aquet cartéll ab grans lletras.—El qui matí un Arxiver guanyará la gloria del cel.—(Se tracta no més que de cinch ó sis anys enrera.)

El citat Arxiu havia fins are pertenescut al Estat; desde l' últim cambi de govern la monarquia l' ha tornat al Capítol. No obstant lo més important qu' ecsistia en aquell Arxiu la Comissió d' incautació va trasladarho á la Biblioteca Nacional de Madrid.

Aquestas obras son d' un valor inestimable; recordo entr' ellas *El Misal rico* (7 vol. fol. major) superior en molt á tot lo qu' un puga imaginar-se com á treball de miniatura.—Sa execució durá desde 1503 á 1548;—recordo també 'l manuscrit titolat *Morals de San Gregori* (any 984) important per sas magníficas lletras capitals com per las pocas y curiosas láminas que conté; y sobre tot es digne de recort una Biblia, la primera obra ilustrada que 's coneix en Espanya. Diferents autors, y entr' ells Mariana, la suposan del sigle VII; lo que si puch assegurarvos es qu' es anterior al X, per constar,—en una nota qu' enclou el mateix llibre—qu' havia pertenescut *en tiempo de moros á Servando obispo de Ecija*.

Tots aquestos llibres que la Revolució ha posat á disposició d' artistas y bibliófls, eran fins are pomas del jardí de las Hespérides d' ahont calia que las arrenqués un Hércules. ¿Imagineu potser que la impossibilitat de veure aquestas joyas d' art era pur efecte d' un ecsès de zel mal entés?.... No ho cregueu; no hi ha casi llibre d' aquestos que no tinga vinyetas retalladas, lloms y cubertas aximicats y tiras de pergami talladas al llarch dels fulls, per posar rótuls en

las clans y ficar ciris en els candeleros. Res d' axó ho dich per passió; tot es autèntich, acabo de palparho.

No obstant en l' Arxiu de Toledo s' hi conservan encare obras de molta importancia y sols vos parlaré d' un tractat de medecina del sigle XVI ó XVII, escrit en catalá, y que l' objecte qu' allá 'ns portava 'm privá del gust de fullejar.

No vuy ja estendrem més sobre aquesta ciutat de la que vatj despedirme ab tristesa y verdader desitx de tornar á veure. Aquella vida tranquil, aquella dolsa tranquilitat acaban per tenir sos atractius, y are encare moltas tardes á posta de sol, me revè á la imaginació aquell gran horisont vermell, aquella hermosa vega, el Tajo reflectint la posta, y per demunt del pont de Sant Martí tot aquell pilot de torres colradas per l' últim raig de sol; alguns cops de picador ressonan vagament al llarch del riu; las orenetas xisclant corran al jòch y 'ls espervers se llensan al vol... Dintre poch Toledo dormirá profundament.

Y de cuantas cosas importants he dexat de parlar encare perquè fora feyna de durar sempre! Artistas, arqueòlechs, bibliógrafos y amants del art, aneu á Toledo; allá trovareu tot lo que de bèll y gran pogueu desitjar, pero no baxeu á la fábbrica d' armas..... no aneu á veure com entre aquella exuberancia d' art espanyol, las magníficas fullas toledanas se graban y decoran conforme á litografias francesas; no aneu á veure com homes que potser en sa vida han fet altre cosa qu' acompanyar visitadors á la fábbrica vos fan comensar per las salas hont se pulexen y proban las fullas y acabar per las fornals hont se comensa á donar forma de fulla á un llingot de ferro y dos d' acer.

Paro aquestas cosas se veuen per tota Espanya.

Poso punt á aquesta primera carta esperant que la segona será més agradable: anem á trovarnos en plenas firas de Sevilla.

APELES MESTRES.

LO PAPA BENET XIII

Y LOS PAGESOS DE REMENSA;

ABOLICIÓN DEL MALOS USOS INTENTADA PER LO REY D' ARAGÓ DON JOAN I Y LA REYNA DONA MARIA DE LUNA.

(Continuació.)

Si l' aplech de títols ó instruments diplomàtics que acabam de veure (1) constitueix un *document* importantíssim per integrar la historia catalana del rey Don Juan I, de no menos, ans bé de més importancia per á desembolicar y nuar, urdir y tramar lo fil de la qüestió social dels remensas fou en lo regnat següent lo

DOCUMENT II.

Registr. Curie locumtenencie Regine Marie Martini, 8; numeració moderna 2350.

1) Fol. 43 a— 44 a. Cartas escritas en lo dia 21 de Maig de 1402.
Sanctissime pater. Vinculum caritatis unumquemque inducit ut, erga ignominiose oppresos, vinctos et multis plagis immaniter sauciatos, manus et vires suas sublevet adjutrices. Cum itaque, pater piissime, ut vestram sanctitatem credimus non latere, in aliquibus partibus Cathalonie principatus a *longevis temporibus* fuerit atque sit quedam *prava et detestabilis consuetudo*, aut servitus, in vulgari Cathalano diversis vocabulis nominata, videlicet *Cugucia, exorquia, intestia, et arcina, reemença pendre e maltractar*, quibus plures rustici et villani ac alii homines in diversis villis, locis eremis et ineremis dicti principatus degentes, seu populati subjacent, et quamplurimum affliguntur per dominantes eisdem tam ecclesiasticos quam seculares:

Que quidem detestabilis servitus et prava consuetudo hos tristes et nefandos parit effectus, scilicet, quod si uxor alicujus dicte servituti submissi adulterium duxerit comittendum (2), aut aliquis ex pre-

(1) Erratas: Página 11, lin. 10, «fol. XI f.»; deo dir «fol. XI b». Página 14, línea última, «Denia»; deo dir «D' Elna en lo Rosselló, qual Sede episcopal fou transferida á Perpinyá en l' any 1602.» Página 31, lin. 31, «sols»; deo dir «f(lorins)».

(2) *Cugucia*.

dictis decesserit nulla prole relicta ex sua uxore (1), aut intestatus obierit (2), vel ejus mansus seu domus fuerit incendio concrematus (3), dominans seu dominantes rusticis ipsis *proinde* certam partem honorum illorum *ipso facto* adquirunt *contra jus divinum pariter et humanum*; cum afflicto innocenti non sit addenda afflictio. *Reemencia* vero *pendre e mal tractar* istam pravam conditionem important quod, dominantes ipsis rusticis, seu hominibus predictis, possunt ipsos *nulla causa vel culpa preeunte* capere et in carcerem mittere, ipsosque ibidem detinere et male tractare ad libitum, *omni remedio appellationis*, seu recursus ad presidem seu majorem, *totaliter intercluso*; neque filii eorum ad sacros ordines promoveri, matrimonium contrahere, nec ipsos mansos aut domos eorum exire possunt causa habitandi, donec primitus se redemerint a dominantibus eis (4), in tantum quod sunt pejoris, deterioris et vilioris status et conditionis quam ceteri mundi homines jugo servitutis oppressi; hocque, pater sanctissime, sit apud deum et homines quoddam singulare detestabile et execrabiliter monstruosum, deturpans et inficiens nedum subjectos oneribus et passionibus supradictis, verum etiam quodammodo maculans patriam istam et degentes in ea, sitque aliis mundi nacionibus materia illudendi, seu in neglectum habendi, *nacionem cathalanorum*, tendat nec minus contra naturalem justiciam et *hominum libertatem, quam deus ab initio plantavit cuilibet humano subiecto*:

Supplicamus ab intimis (5) clemencie vestre, cui proprie convenit talia extirpare, quatenus dignemini super predictis infrascriptam adhibere medelam, qua sanari poterit de facili ipse morbus.

Constat etenim, pater sanctissime, et contingit multociens quod prelati et persone ecclesiastice, nobiles, barones, milites et alie persone generose, cives et seculares, tenentes dictos homines dicte servitutis sub jugo, — dictos rusticos et alios villanos supradictos ab ipso detestabili jugo liberos faciunt isto modo, videlicet, quod, facta primitus legitima extimacione et adveratione de valore et utilitate servitutum ipsarum, precium seu valorem ipsius convertunt in annuos redditus atque census percipiendos singulis annis perpetuo per dominantes predictos super ipsis rusticis et villanis, mansis, domibus et bonis omnibus eorumdem; et insuper remanent ipsi rustici adhuc *homines proprii et solidi* eorumdem. Ex his enim (6) que petimus, beatissime pater, duo bona (pariter) sequuntur: libertas et immunitas tam detestabilis servitus(ti)s, et dictorum dominantium uberiores et

(1) *Exorquia.*

(2) *Intestia.*

(3) *Arcina.*

(4) De llurs senyors, ó de aquells que l's dominan.

(5) De lo íntim del nostre cor.

(6) Partícula en lloch de «enimvero.»

continuati redditus atque fructus, percipiendi annis singulis perpetuo, ut est dictum.

Dignemini itaque, pater clemens, ad exemplum crucifixi qui, quos tenebat servitus antiquata, a servitutis nexibus liberavit, *vestro generali* EDICTO SEU BULLA *sufficienti*, statuere et rite eciam ordinare, ut *quicumque* ex dictis oppressis se redimere a nexibus dicte servitutis voluerit, servando ac cum effectu complendo formam et modum redemptionis et liberationis superius et inferius posite, possint se redimere et totaliter liberare.

Et, ut predicta facilius valeant adimpleri, dignetur Beatitudo ipsa vestra comittere et mandare Episcopo barchinonensi (1) et abbati Monasterii sanctarum Crucum (2), et utrique eorum *in solidum* plenariam potestatem conferendo, et providere quod per se, et substitutos ac subdelegatos eorum, possint omni appellatione remota dictas pestiferas et reprobatas servitutes per infrascriptum modum redimere et totaliter extirpare, videlicet, quod vero precio extiment seu aprecient servitutes predictas, ipsarumque precium seu extimationem convertant, seu converti faciant, super ipsis hominibus et bonis eorum, in perpetuos redditus, sive census, annuatim solvendos per dictos vassallos personis ecclesiasticis, aut eorum dignitatibus, officiis seu beneficiis, et *aliis personis laycis*, ut tucius et firmiter fieri poterit ad comodum et augmentum dominancium predictorum; ipsis tamen vasallis remanentibus hominibus propriis et subditis ipsorum et beneficiorum suorum, *eo modo quo sunt ceteri homines et vassalli dicti principatus Cathalonie dictis servitutibus et MALIS USIBUS non subjecti*, ac solventibus decimas, primicias, census et alios redditus, sive fructus, per ipsos dari solitos, seu prestari, eis dominantibus supradictis. Et super hoc, pater beatissime, dignetur vestra sanctitas concedere bullas, seu litteras plena auctoritate vigentes et sufficientes cum clausulis opportunis, prout facti qualitas postulat et requirit.

Et hoc quippe, pater sanctissime, opus pium in dictos homines facietis, juraque ecclesiastica et aliorum augmentabitis et crescentis (3), *nacionem cathalanorum* relevabitis ab ignominiosis opprobriis; unde nos erimus semper ad vestra obsequia et beneplacita promptiores.

Almam personam vestram dignetur conservare incolumem Ecclesie sue sancte regimini longeve ac feliciter opifex summus rerum.

Data in civitate Valencie sub nostro sigillo secreto XXI die Madii anno a nativitate domini MCCCCII^o—*La Reyna*. Pro (registrata.)

Reverende pater et amice carissime. In et super quodam negocio,

(1) Juan Armengol (1398-1408).

(2) Andreu Porta (1380-1402).

(3) Forma activa que significa «fareu creixer.»

quod habemus et tenemus intrinsicè cordi nostro, tangenti non modicum opus pium, informavimus laciùs dilectum procuratorem nostrum in Curia Romana Simonem salvatoris bacallarium in decretis grossatorem et abbreviatorem domini nostri pape, qui negocium ipsum paternitati vestre extensius explicabit. Quare, paternitatem eandem affectuosius quo possumus deprecamur, quatenus his, que procurator noster predictus paternitati vestre super dicto negocio nostri per se retulerit, fidem credulitatis indubie adhibeatis, ac si ea per nos paternitati eidem oretenus perferrentur.

Data in civitate Valencie, sub nostro sigillo secreto, die XXI Madii anno a nativitate domini MCCCCII.— *La Reyna*. — Idem (1). Pro registrata.)

Dirigitur Cardinali Tirasonensi.

Regina Aragonum. In et super quodam negocio etc. (2), qui negocium ipsum vobis extensius explicabit. Quare vos affectuosius quo possumus etc., ut supra proxime, ac si per nos ea vobis oretenus perferrentur.

Data in civitate valencie, sub nostro sigillo secreto, die XXI Madii anno a nativitate domini MCCCCII.

Bernardus Michaelis.—Idem. Pro (registrata.)

Dirigitur petro eximini de los pilares, Rectori de Tiviça, familiari domini nostri pape. Fuerunt expedite due similes alie (epistole) sine superscriptione.

Regina Aragonum. Venerabilis pater in christo: In et super quodam negocio, quod habemus et tenemus intrinsicè cordi nostro, tangenti non modicum opus pium, domino summo pontifici quandam supplicationem porrigimus ad *deliberationem* (3) quamplurium diversis oneribus immodice afflictorum. Et quia contenta in supplicatione predicta insunt plurimum cordi nostro, causis contentis in ea; Paternitatem vestram affectuose precamur, quatenus pietatis intuitu et hujusmodi nostrorum precaminum interventu velit apud dominum summum pontificem pro obtentu contentorum in supplicatione eadem sic efficaciter interponere partes vestras quod ea que petimus nanciscamur. Ex his namque nobis quamplurimum servietis et ea regraciabimur vobis multum; pro quibus expediendis celerius, paternitatem vestram sollicitabit continue dilectus procurator noster in Curia romana Simon salvatoris bacallarius in decretis grossator et

(1) Antoni Valls secretari.

(2) Lo «etc.» ó suprimit se deu tirar de la carta dirigida al Cardenal de Tarazona.

(3) «Deslliuració» ó «delliuració», en francés «*delivrance*».

abreviator domini nostri pape, informatus a nobis plenissime de predictis.

Data in civitate valencie, sub nostro sigillo secreto, XXI die Madii anno a Nativitate domini M^oCCCCII^o.—*La Reyna*.—Idem. Pro (registrata.)

Dirigitur episcopo de Imola.

Regina Aragonum. In et super quodam negocio etc., vos attente precamur quatenus pietatis intuitu etc., ut supra proxime.

Data ut supra. Bernardus Michaelis.—Idem. Pro (registrata).

Dirigitur Petro garcesii legum doctori, familiari domini nostri pape.

La Reyna darago. Nos vos havem fet nostre procurador en Cort de Roma, e per alcun fet que tenim sobiranament a cor, lo qual vos esplicara largament lo feel de la nostra Thesoraria en Jacme ferrer vostre frare, trametenvos lo dit Jacme informat sobre aquell plenament de nostra intencio. Per que us pregam que donantli fe e creença en ço queus dira de nostra part, vos haiats en lo dit fet axi curosament e ab gran diligencia com de vos confiam.

Dada en la Ciutat de Valencie sots nostre segell secret a XXI dies de Maig (1) del any MCCCCII.—*La Reyna*.—Idem. Pro (registrata).

Dirigitur Simoni Salvatoris bacallario in decretis grossatori et abbreviatori litteratum apostolicarum et procuratori domine Regine in curia Romana.

Reverendi patres (2). In et super quodam negocio quod habemus et tenemus intrinsece cordi nostro, tangenti non modicum opus pium informavimus lacius cum alia littera nostra dilectum procuratorem nostrum in curia Romana Simonem salvatoris bacallarium in decretis grossatorem et abbreviatorem domini nostri pape. Quare paternitates vestras intimis affectibus deprecamur quatenus eidem Simoni pro negocio supradicto tractando et expediendo liberum aditum (3) ad papale palacium et egressum exinde, quociens voluerit, concedere placeat et velit. Ex hoc enim vestra reverenda paternitas nos quamplurimum complacebit et ea regraciabimur vobis multum.

Data in Civitate valencie, XXI die Madii anno a nativitate domini MCCCCII.

Bernardus Michaelis.—Idem. Pro (registrata).

(*Seguirá*).

FIDEL FITA.

(1) En l' original «Març»; pero es error manifest.

(2) Col·legi de Cardenals.

(3) En l' original «aditum».

L' ANGELETA

(Continuació).

III.

Lo mateix dia me n' hauria anat, d' aquella vila; emperó las vivas instancias de mon cosí, pogueren mes que mos desitjos.

Era la tarde en havent dinat. L' Enrich volgué que anésim al café, y al café anarem.

Poch després de serhi, quan jo, devorant lo bon recort de l' Angeleta, mut y reconcentrat mirava desferse 'ls caragòls de fum de un rich *habano* que xuclava, entrá un jove en lo café. La forsa magnética de sas perfidiosas miradas devia de segur despertar á las mèvas, y desvaneixe ab sa influencia la tenebrosa abstracció que 'm retenia.

Mirí jo instinctivament al qui ja estona feya devia estar contemplantme, y vejí al davant mèu á 'n Pere Castellví, mon condeixible.

Adonarse'n ell y abrassarme fou tot hú.—Amich meu ¿ets tú? me digué: quant temps há que no t' havia vist! casi bè't desconeixia. Toquémla, home, toquémla: vinga la mà que tantas vegadas s' havia enlassat ab la mèva quan en lo pati del colégi jugavam á colla y á rescat.

Jo 'l saludí, reprimintme lo possible, y mos llavis prompte ab una mitja rialleta disfressaren las penas que 'l cor me devoravan. ¡Quánta enveja tenia jo á n' en Castellví! Ell havia sigut mon millor amich: generós, magnánim, obert, era digne de molt més que la mèva bona amistat, era digne d' abrassar á l' Angeleta.

Ara ho veig; pero llavors no puch esplicar lo que sentia, y encare que pogués jo 'm guardaria prou de ferho públich. Era tal mon egoïsme, que ni la forsa mateixa de la passió pot disculparlo. Perdonéu, donchs, que passe de llarch l' estat de la mèva anima: figureuvos l' efecte que us farian las flamas del infern si, estripantne la crosta de la terra, crei-

xian, creixian fins á llepar la pura, blava y serena volta del cel, y ho tindréu tot....

Es precis dir que 'm continguí, y que sols los grans esforços mèus y 'l caràcter, com á franch, poch maliciós de mon amich, ofegaren l' ardor del foch que 'm consumia.

—Noy, me digué en Castellví: sense voler ofendre á l' Enrich, ton parent: jo hauria desitjat que haguésses vingut á passar un dia á casa; pero ni aixó are com are puch oferirte. Desde avuy aquest dematí deixo de ser fill de familia. Me véus tant trempat com sempre, perque jo soch aixis. L' aygua que ofega als homes dona vida als peixos. Altres ab lo que 'm passa 's moririan, y jo ab una riatllada he espatatá la mateixa mort.

—¿Y donchs qu' es lo que 't passa? l' hi preguntí ab indiferencia.

—Qué vols que siga! Cuestions de familia. L' Enrich coneix á mon pare: es un home que Déu lo perdoni. Aferrat á la sèva, contradir-lo es bofetejar-lo.... ¡Ves que havia de succehir vivint un any de carrera 'ls dos en contínua contradicció!

—Es estrany que tú tant bon xicot... y coneixent-lo ja, no t' enmotllessis....

—Sembla estrany ¿no es veritat? Donchs no n' es gens. A veure que farias tú en mon cas. Hi ha un any que després de sis de colegi y dos de viatjar pèl estranger, arribo á casa. Lo Vendrell era per mi com una població nova. Buscava relacions y poch tardí en trobarlas. Vejí una noya y no sè com m' inflamá l' ànima. Si la coneixessis, Pepet! Véurela, estimarla, dirli, y recullir de sos ulls blaus una mirada mes dolsa que una nit serena, fou tot hú. La cosa estava feta: al cap de vuyt dias tota la vila parlava de nostre festeig... ¡Es un escándol lo que succeheix als pobles!... Pero qué vols que 't diga: per compte d' etjegar al dimoni al primer que li passava pèl cap lo preguntarm'ho, sentia jo sas paraulas inflarme 'l cor de orgullosa satisfacció.

Lo que tot lo Vendrell sabia, no podia ignorarho mon pare. Després de tres ó quatre dias de malas miradas, vingué un moment en que 's decidí per rompre 'l foch.—¿Es cert lo que 's diu pèr la vila?...—Pare, quan los gossos lladran!... —Donchs, fill, sápigas una cosa y obra després tal com te sembli....

Y 'm referí una historia de familia, que jo no la savia, havent viscut tants anys fora de casa.

— Escoltéula y us la contaré ab quatre paraulas. Veuréu ab ella que fins á cert punt mon pare tè rahó, pero veuréu també que á mi no 'm falta.

IV.

Lo pare de l' Augeleta era progressista: home testarut com lo mèu pare, d' aquells que diuen—«primer lo partit que tot»—y que no 's limitan á dirho, sino á practicarho en tots y cada un dels seus actes. Mon pare es conservador, moderat, madur, com diuen are, y en lo sèu modo d' obrar, tan intolerant com ho era 'l pare de la mèva estimada.

— En las vicissituts políticas per qué ha passat la pobra Espanya, tú sabs que hi ha hagut cada daltabaix que horro- risa; aixis es que 'ls dos rivals varen tenir durant alguns anys ocasiò de destrossarse alternativament.

De segur que si visqués lo vell progressista, no olvidaria que jo sò lo fill d' aquell home, que un dia sent arcalde de la vila, acompanyat de un parell de mossos de l' Escuadra l' arrancá de casa seva, pera ferlo dur com element subver- siu á l' ordre públich, á una trista presó, desde ahont sense formació de causa, sense dirli sisquera 'l motiu d' estar pres, lo dugueren de nit á un barco que 'l portá vent en popa cap á Fernando Poo: de segur que no olvidaria que aquesta separació forcosa de la seva familia, de sos nego- cis, de tot lo qu' ell mes volia y estimava, li tiraren á terra la salut y la fortuna: de segur que no li perdonaria á mon pare la trista pobresa que experimentá y la llarga malaltia que sufri, malaltia que agotantli los últims recur- sos ab que contava, lo dugué al sepulcre.

— Donchs aixis com ell no perdria 'l recort d' aquesta treta, mon pare, implacable com ell, com ell rencuniós, no ha ol- vidat que un dia que la revolució triunfá, vejé su casa in- vadida per las turbas, davant de las quals hi anava 'l pare de l' Angeleta, ni 'ls minuts, que iguals á sigles, de un martiri incomparable, passá dintre de un amagatall, sen- tint lo trepitj á dos passos d' ell, dels que ab véu ronca y desesperada demanavan lo sèu cap, exitantse por moments,

al veure que la set de venjansa que sentian, tardava en saciarse.....

—¡Criatura! deya mon pare ab véu severa al referirme aquesta escena. ¿Vols tú que jo admeti en la mèva taula, sota de ma teulada, á la filla de un home despreciable y cobart, que havia tractat d' assassinar-me? ¿Vols tú que 'ls fruits de mon suor servescan per alimentar á un rebrot d' aquella malehida familia, enemiga jurada de la mèva? ¿Tú no sabs que aquets cabells blancs que véus dessobre de mon front vaig posarlos lo dia en que, colgat de palla, sentia la véu d' aquell miserable donant las ordres als sèus, á fi de que no deixessin sense escorcollar un sol recó de casa mèva? Donchs si no 'u sabias, sápigaho per endavant, y entengas que primer voldria jo que un llamp del cel abrusès aquesta casa y á mí ab ella, que permetre que 'ls mèus nets, tinguessen en sas venas una sola gota de sanch del assessí de son avi.

—Ah! amichs mèus ¡y quína desgracia la mèva! La severitat de mon pare 'm gelava la sanch; no savia qué fer: per un costat un deber filial y per l' altre un amor cego 'm destrossavan las entranyas.

—Decideixo per últim anar á veure á l' Angeleta: per ma boca sapigué lo que havia mediat ab mon pare, y ¡la pobre! plorava..... Si may heu estimat de debó, no podéu figurarvos l' amargor que tenen las llágrimas de la noya que regna en lo vostre cor! Jo puch dirvos que ni are que 'm veig sense familia, sense recursos y casi bé sense esperanza, sufreiro una sombra del martiri cruel que en aquells moments experimentava.....

—Pere, 'm digué 'l germá de l' Angeleta, que al oir los gemechs d' aqueixa havia comparegut á la sala hont nos trobavam: Pere, es cert lo que has dit: impulsat per las odiosas passions políticas, mon pare havia perseguit al tèu; pero de segur que l' home que t' ha dat lo ser no olvidará que l' orfanesa en que avuy nosaltres nos trobém y la pobreza nostra 'ns vé de las mateixas passions que ton pare igual que 'l mèu alimentava.

—¿Cóm? esclamo jo, alsantne lo cap, talment com si 'm sentís una fiblada.

Y 'l germá de la pobre Angeleta 'm refereix l' escena que ja coneixém y ab tant vius colors me pinta l' amargura del

home que havia dat lo ser á ma estimada, veyentse arrancat un dia dels brassos de sa esposa y de sos fills, que 'us dich francament que 'm sentia esborronat y frenétich.

—Pere, 'm diu lo jove. Si haguessem de passar balans entre ma familia y la tèva, veurias encare lo que 'ns restéu á deure. Tú tens pare y tens fortuna: nosaltres som órfes y som pobres. Aixó mateix ha fet, que jo y tots nosaltres, víctimas del modo de pensar de mon pare, odiessim la política, y en odi á la política, tiressim un vel al passat. T'admeterem aquí, perque veyam que tú, francament, no 't semblas en res al autor de tos dias: t'admeterem també perque créyam que la nostra desgracia hauria encés algun remordiment á casa tèva: are 's veu que 'ns hem equivocat: tot arbre ha de donar sempre los mateixos fruyts...

—¡Angeleta! exclamo jo, arrebatat per un impuls irresistible. Jo seré tèu ¿vols tú ser mèva? Jo seré tèu, ab mon pare, ó sense mon pare....

L'Angeleta 'm dona una mirada d'àngel, m'agafá la mà y me l'estreny ab nerviosa forsa.

Eixint de casa sèva no tocava de péus á terra; volant arribo á la casa de mon pare.

—Pare, li diguí: ans estimava á una noya, are l'estimo 'l doble: ans la volia perque era hermosa y era bona, are l'estimo mes perque 'm proporciona l'ocasió d'esmenar una falta, d'apagar un remordiment.

—¿Qué dius? exclama mon pare, donant un cop de puny sobre la taula.

—Sí: vosté sabrá, sens dupte, qui fou la causa de l'orfanesa y de la miseria de una pobre familia: donchs al orfe jo li vull donar un pare, á la pobra un auxili....

—Pere, 'm digué: la causa de las desgracias de una familia, foren las miserias y 'ls crims del cap d'aquesta familia y no jo, tingau entés, y no entris mes á casa meva, si has de de dur tant solzament aquí una engruna de la pols d'aquella casa.

—Pare: es impossible lo que 'm demana, li dich jo.

—Mes impossible es encare, 'm respon ab véu reconcentrada que després d'aixó puga sufrirte un minut mes en la mèva presencia: vésten en nom de Dèu....

—Y aquí 'm tenui, amichs mèus, exclamá ab una véu tranquila y sossegada que feya un terrible contrast ab la

vehemencia ab que 'ns havia fet l' anterior relació: aquí 'm teniu, abandonat; pero satisfet. L' amor d' un àngel no 's desarrela del cor tant fàcilment: si 's fá un esfòrs segueix lo cor, com lo terrós segueix al arbre que s' arrenca, y jo sense cor, no podria viure.

Pobre xicot! Per hermosa que siga l' Angeleta ¿haurias tu fet per ella lo que 'l pobre amich tèu? Aquest pensament esbargí de mon pit los darrers desitjos qu' aquell mateix dematí s' havian encés en ell.

Jo mirava á n' en Pere Castellví plé d' admiració: ell recolzat en la taula s' havia deixat caure 'l front sobre la palma de la má y restava pensatiu. Mon cusí callava també.

Al costat nostre, quatre mariners jugavan atrafegats al solo, mullant algun d' ells los llavis en una copa de Jamaica: un núvol de fum omplia l' ambient del café: lo mosso, ab la safata á la má servia á la concurrència. Per tot arréu hi havia animació y bullici: sols en la nostra taula, podiam los tres compararnos ab lo mármol de la mateixa. Semblavam muts y no obstant parlavam tots ab lo nostre interior.

Per últim trenca aquella abstracció la véu de mon cosí.

—Bè, Pere, digué: tu 'm dispensarás l' indiscreció. ¿Y are qué pensas fer?

—No 'u sè, respongué mon amich: no estich determinat sino á no abandonar per res á l' Angeleta.

—Si puch servirte pera alguna cosa.... Ja sabs que jo conech á ton pare....

—Per lo mateix que 'l coneixes, no ignorarás tú qu' es home per no tornar endarrera: no hi ha que pensar ab ell.

—Pero tu aixís te quedas al carrer.

—¿Y qué hi fá? diguí ab lo tó del home resolt en mitj de la mateixa desesperació y de l' impotencia.

—Jo crech que tú no pots pensar en res de casa tèva: segons tinch entés la fortuna de ton pare, ell se l' ha guanyada tota ¿no es cert?

—Sí.

—Ell, sent jove, aná á *América*... y...

—Sí, á *América*!

Los ulls de mon amich s' enlluernaren al pronunciar aquesta paraula: se serená son front: y lo mateix que si un raig de sol hagués desvanescut los espessos núvols que 'l preocupavan, se mostrá desde llavors un altre home. Se

hauria dit al veure 'l que havia trobat la clau de son per-
venir....

—Bè, Pepet, bè, 'm digué tot d' una ab tó carinyós: Tu si
que n' ets de felis!

—Y á pesar de tot, Castellví, ¿ho creurias que t' envejo?

L' idea de possehir la má de l' Angeleta, l' idea de sufrir
y ferme digne d' ella, m' havian fet cometre aquesta indis-
creció.

—Y ¿per qué m' envejas? me preguntá.

Y jo mossegantme 'ls llavis responguí:—Per res; que no
sabs que sempre m' agradan molt las aventuras!...

Mon cusí y mon amich esclafiren la rialla, jo riguí tam-
bè, cridarem al mosso, pagarem lo gasto y deixarem lo café.

J. ROCA Y ROCA.

(Seguirá.)

A LA BONA MEMORIA

DE N

FRANCISCO BRES Y VILADEMUNT

EN LO PRIMER ANIVERSARI DE LA SEUA MORT

Quan l' art que de la historia pedri fica
los mellors fulls pe'l món,
ja de la gloria la corona rica
teixia pe'l téu front;

Com sol que 's pon en mitg de sa carrera,
los ulls vas aclucar,
y entre cántichs y olors de primavera
l' adéu nos vas donar.

Ab tú, com ab la lluna les estrelles
moren al naixe 'l jorn,
de tos amichs les esperances belles
també perdudes son.

Y 'l nom aquell que 'l Déu de l' art devia
escriure ab lletres d' or,
en marbre funerari ;oh sort impia!
l' ha consignat la mort.

Un any compleix avuy; de ta partida,
d' aquell crudel afany
que fá aburrir y escatimar la vida,
cumpleix avuy un any.

Novelles cries omplen de cantades
l' espay, plens de remors
passan oreigs, y olors á torrentades
somrient llançan les flors;

Mes del sol esplendent que bada 'ls cálzers
de tantes flors lo raig;
l' hivern que acota de ta tomba 'ls salzers
no pot tornar en Maig.

De ta fossana per la freda llosa
passant, escampe 'l vent
les seques fulles del llorer que hi posa
tothom qu' estima y sent,

Y ab llágrimes als ulls, ab la racança
del be perdut, al cor
que may de sospirar ni planye' 's cansa
ta malhaurada sort;

L' artista benvolgut, los dolços llaços
de l' amistat trencats,
aquell que oberts tenia á tots los braços,
mirall d' homens honrats;

Avuy la multitud trista recorda
alsant los ulls al cel
y sent del sentiment rompre 's la corda
y 'ls ulls cubrirli un vel.

Amich, oh car amich, si recolzarte
en ton llit un moment
t' es dat, de l' amistat per á gosarte
lo ver tribut vehent;

Aparta la mortalla, alça la testa
y mírans tots aquí,
tots los que anárem ab cantars de festa
seguint pe 'l teu camí.

Y al veure en nostres cares l' anyorança
y en nostres ulls lo plor,
de nou ajaute y en la fe descansa
del nostre etern recort.

FRANCESCH UBACH Y VINYETA.

Juny de 1875.

LAS CREUADAS

¿Senyor! quín mot de guerra
com llamp s' ha estés de cap á cap del mon,
que al pes dels hómens s' estremeix la terra,
y adintre las fossanas
se retorsan los morts, en sañ llosanas
trucant feréstechs al alsar lo front?

¿Será que al vent tremola
de un nou Atila l' estandart mesquí?
¿será l' infern que ha esbadallat sa gola?

¿Quín foch remou las venas
dels sants reyalmes, que de llamps omplenas
lo cim paurós del místich Sinai?

Senyor! en las muradas
dels erts castells no 's gronxan los penons,
ni s' ou lo corn de las potents maynadas;
desertas son las vilas;
niuan las aus en sos carrers tranquilas
y 'ls llops devallan á abeurá en sas fonts.

No 's gronxa ni tritleja
lo seny parlar dels temples bisantins,
y en sos altars la molsa reverdeja;
no 's rella la planura;
demunt la gram la fruyta cau madura,
y sens roderas moren los camins.

Y en tant ben lluny fa via,
l' Orient per nort, avant, sempre en avant,
ab pols y encens cubrint la llum del dia,
un mon de gent coblada:
bullenta mar que creix avolotada,
oneig de creus y d' armas barrejant.

Res torba sa carrera;
ab ulls serens afrontan los perills;
d' hont s' alsa un peu un altra hi va al derrerera;

la fam, la set ;qué importa!
ni un cor tan sols s' atura y 's desconhorta,
bevent la fe dels llavis dels capdills.

«Jerusalem vensuda
socors demana ab llàgrimas de dol;
Deu vol la llibertat de nostra ajuda»
y 'ls pobles s' estremeixen:
Deu ho vol! van cridant, y repeteixen
cayent y alsantse sempre: «Deu ho vol!...»

Oh si, Deu de mos pares!
tu vols encendre l' astre de Judá;
un mon á alsar tos ángels escampares,
y ja l' Orient tremola
al vent d' eix mon que devallant rodola
ja 'l pes sentint que 'l front li esclafará.

Míral: las mars planeras
s' han dut lo bosch de sos baixells pesants;
ja enllá son cap aixecan las palmeras;
ja 's veu Alexandria;
ja Sidon es vensut; ja Antioquia;
ija en los murs de Salem posan las mans!

¿Qué val la nuvolada
per minarets y torres del hoste de Satá!
Boti en sos murs la carn despedassada;
s' estellin las osseras;
sang y mes sang borbollin las rieras:
¿qué val, Salem es lo segon Jordá!

Amunt! ab la cridoria
coratge 's dona 'l generós estol:
cada cadavre es un grahó de gloria;
bentost tot será runa,
y fins, si cal, per fondre eix tros de lluna
novells Josués aturarán lo sol.

Y cau, Senyor, ta esposa
sobre 'l cor de tos fills d' amor gosant;
y al cantarla tos ángels victoriosa
s' esquerda allá, en la broma,
que alsa 'l *Simoun*, la tomba de Mahoma
y sas llantias s' apagan tremolant.

Oh Deu, per fi es l' altura
del Calvari esplendent ara del mon;
mira á tos fills banyats en l' amargura,

llensant l' armeig de guerra,
y ab besadas seguint tota la terra
que pantejá al trepitx de ton afront.

Míral; sos fronts oreja
aura de llors en mans de serafí;
lo plor que avuy sas galdas humiteja
fa esment de la coloma,
la olivera duhent, rossa la ploma
ab los colors del arch de San Martí.

Mes ¡ay! que las vensudas
horts del Islham s' aplegan en son cau;
y altre cop s' ha sentit lo bes de Judas,
y en ta creu se cargolan,
llensant verí, serps del orgull que volen
en sos brassos de amor fe 'l mon esclau.

Y torna l' host salvatge;
y al crit potent del desgavell paurós
Jerusalem s' aplanada al esclavatge;
y tas gents enmollidas
tornan á alzar las armas benehidas.....
mes ¡ay! no bregan per ton nom gloriós.

Y debadas la Europa
llensa al combat mes pobles y mes reys,
que al fi l' Asia ferós en mitx sa tropa,
de ton sepulcre alsada,
al front li escup en sangonent onada
sas coronas, sos báculos y sas greys.

¿Senyor! veurá ta gloria
sempre trionfant l' iniquitat del hom?
¿no será may lo jorn de la victoria?
¿las rasses descregudas
no has de veure en la pols caure vensudas
al vent llensant la fama de ton nom?

Oh si! que has dat la vida
pera alzar fins á tu lo mon esclau,
y la lley de l' amor será cumplida;
vindrà 'l jorn de ventura,
lo sol esqueixará la nit obscura,
y armas serán las eynas de la pau.

S' escampará en la terra
estol d'apostols tas virtuts llohant;

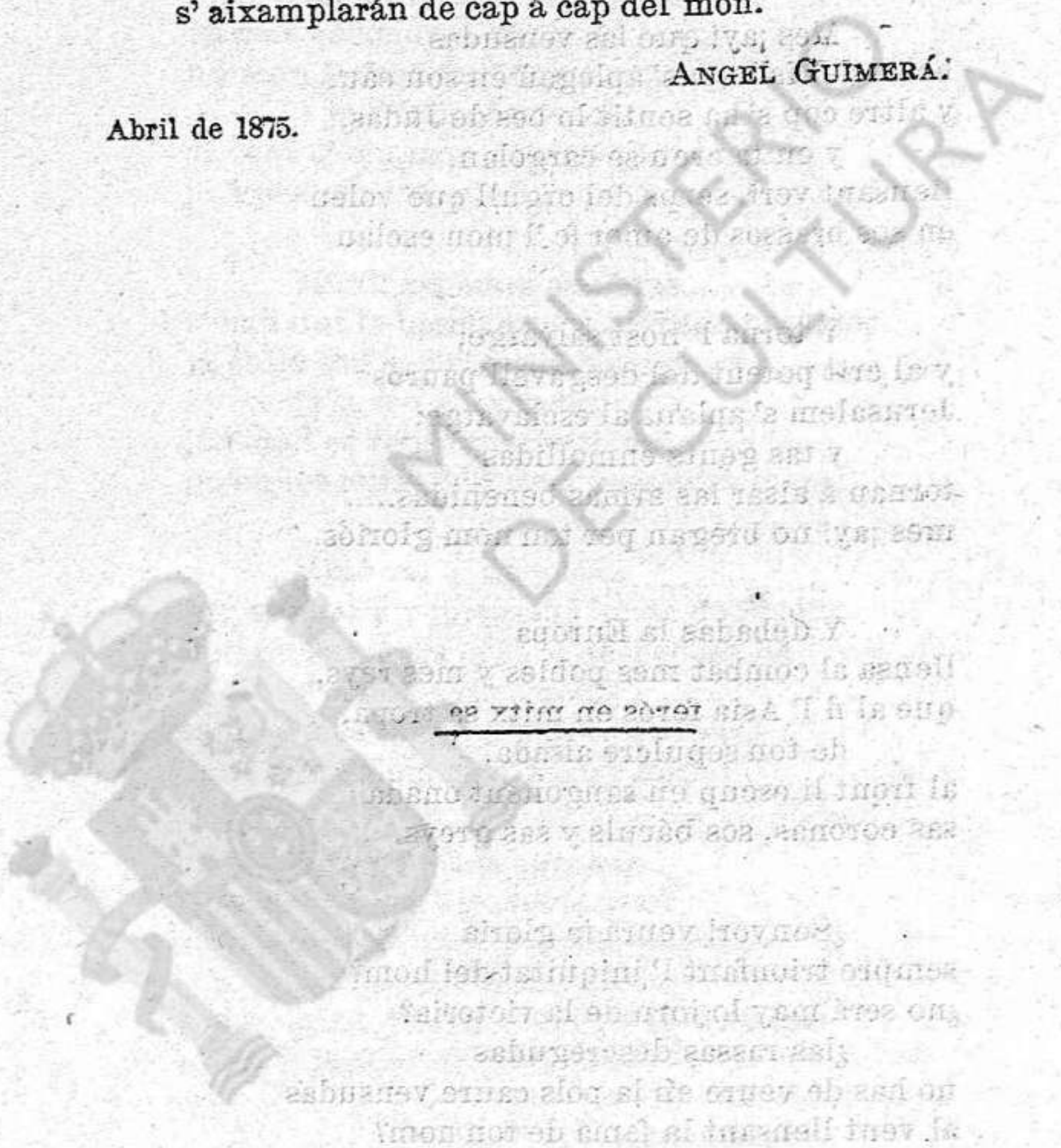

als errors y no als hòmens fent la guerra;
alsant, gents degradadas,
trayent imperis, aplanant muradas;
morint com tu, Senyor! jamay matant.

Llavors ta Creu gloriosa,
dalt del Calvari aixecará son front,
y cubrirá ab sos brassos, amorosa,
la humanitat unida,
y las fitas del regne de la vida
s' aixamplarán de cap á cap del mon.

ANGEL GUIMERÁ:

Abril de 1875.

LA GITANA

Morena, pel sol torrada,
ab las dents blanques com neu,
ulls que sembla que llampegan,
rulls de llarchs negres cabell;
formas mórvidas y plenas,
vivesa, nas aguilench,
mohiments voluptuosos,
llavis com grana vermells;
per tot flochs, botons de plata;
vestida ab cent coloretos,
sonrisenta la gitana
y ab pandèr de cascabells,
va dihent la bonaventura,
cavallers.

Diu: L' Estrella m' anomena
tot lo mon que á mi 'm coneix;
sé 'l secret d' una mistura
pera enamora 'l jovent;
del esdevenir la sombra
devant meu se desvaneix,
y no' pego mal-miradas
ni faig patí als infantets:
jo vaig guanyantme la vida
cantant follias que sé
—¿Qui vol la bonaventura,
cavallers?—

—Obriu la ma, galan jove,
perqué llejeixi 'l palmell:
sou, galan, de noble branca,
vos veniu de cavallers.
Las minyonas enrajolan
quant d' amor los hi parleu;
vos estima mes que totas
una de rossos cabells
y encar que 'ls pares no ho vulguin
á la fí la lograreu,
que las jovas cobdiciadas
solen ser del mes valent.
Bona sort heureu en guerra
de bona mort morireu:—
es vostra bonaventura,
cavaller.

—La nineta enamorada,
bona sort vos dongui Dèu:
per vos brega en terra llunya
sospirant un cavaller.
Una mora mitx fadada
diu li dona ensupiments,
que la mirada la mata
d' un soldat del senyor rey;
mes per ço no 'n feu temensa
que ja es vostre lo cor seu.
vos sereu la sobirana
quant retorni 'l brau guerrer;
rodejada de maynada
per llarchs anys lo gosareu;
la bonaventura os lliga,
'l cavaller.

—
Ningú mes vol que li digui
lo que encare te de sér..?
A tots bona sort predico
y 'm mata l' anyorament
perqué 'l cel qu' aquí blaveja
no n' es de ma terra 'l cel..!
Jo l' anyoro sense nuvoles
y brillanthi un sol ardent
que recremi las arénas
que enmantellan lo desert..!
Mes re hi fa y altre embestida,
tréncat cor, ja que tant sents!—
Qui vol la bonaventura,
cavallers?

FRANCESCH DE BOTER DE DALMASES

NOVAS

CERTÁMEN DE VALENCIA

Pintura. Se concedirà un premi, consistent en 1,000 pessetas al autor del mellor retrato de cos enter del rey Don Jaume I. lo Conquistador, y quals dimensions han de ser 2 metres de llarch per 1 metre 10 centímetres ample.

En consideració al poch temps disponible pera la terminació de las obras, s'admeterán aquestas encara qu'estigan sense acabar, obligantse á acabar la seva 'l premiats.

Los quadros se presentarán sens march.

Cás de que 'l jurat no trobés l'obra de mérit sufficient pera concedirli 'l premi, s'adjudicarà á aquell un accésit consistent en 250 pessetas, mes quedant en aquest cas lo quadro de propietat del autor.

Escultura. S'adjudicarà una flor d'or al autor de la mellor estàtua de guix, de dimensions de 45 á 50 centímetres que represente al ilustre poeta Ausías March.

L'Ateneo científich-literari de Valencia qu'ofereix lo premi se reserva la propietat del boceto premiats.

Literatura. S'adjudicarán tres flors de plata als autors de las mellors composicions poéticas del següents géneros:

1.er Oda heróica.

2.ⁿ Epístola moral ó filosófica.

3.er Romans histórich sobre un assumpto dels anals de Valencia.

Pera esta última composició s'admetrán poesías castellanias y llemosinas.

Además d'exos 3 premis qu'ofereix l'Ajuntament, n'ofereixen:

Lo Liceo Espanyol una branca de flor de plata al autor de la mellor poesia *A Valencia*.

Lo Liceo Literari una ploma de plata al mellor cant, qualsevulla que sia son género, dedicat á las flors.

Música. Se concedirà un premi, consistent en una flor de plata, costejada per l'Ajuntament al mellor model religiós.

Un emblema de plata costejat per la societat Económica, al mellor nocturn, capritxo, barcarola, rondó, fantasía, etc. etc.

CONDICIONS:

Totas las obras, sia qualsevulla la secció á que pertanyen deurán portar un lema igual al que hi haurá en lo sobre

del plech ab lo nom del autor, y ser enviadas al Secretari del Excm. Ajuntament de Valencia, avans del 20 de Juliol d' aquest any, qui farà rebut als autors dels quadros.

Los treballs que no obtingan premi estarán per algun temps en la Secretaría del Ajuntament, á disposició dels autors per si volen retirarlos.

Los autors de las obras premiadas acudirán personalmente ó per representació á la sessió solemne que tindrà lloch lo 29 de Juliol en lo pabelló del Ajuntament.

Tota composició premiada quedarà de propietat del Municipi.

En la indicada sessió s' obrirán los plechs ab los noms dels premiats cremantse los demès.

Posteriorment á la publicació d' aquest cartell, lo conegut escriptor en Constantí Llombart, ha fet altre ofrena, consistent en un retrato de Cervantes, fet per l' artista Sr. Miralles, que s' adjudicarà á la mellor poesia catalana dedicada al Príncep dels ingenis.

Fa aprop d' un mes, lo dia dos del passat, que 'ls jardiners, congregats ab lo nom de SOCIETAT FLORESTAL, volgueren obsequiar á sos amichs los socis de mérit, dels que molts pertenesian al jurat de la qualificació dels premis als concurrents á la exposició de Floricultura qu' acabava de celebrarse. Se reuniren á Pedralves en la fonda d' Esteyet. Foren invitats y assistiren, lo president del FOMENT DE LA PRODUCCIÓ NACIONAL y alguns individus de la Directiva, en agraument d' haber ajudat aquesta societat d' una manera tan directa á la realisació de dit certámen, ja qu' aquella per si sola hauria sigut poch menos que incapás de portarla á cap, estant com está en la infancia de la seva vida. També concorregueren al convit molts companys dels expositors, encara que no 'ls haguessen ajudat en aquella pesada carga y ho feren per invitació dels que desitjavan que l' any vinent hi prenguessen part. L' armonia que regná fou tan gran, que millor qu' axó podem dir va ser lo verdader companyerisme de dos societats, condensat en los reduits límits de quatre parets. No hi faltaren brindis, porque casi tots ho feren poch ó molt, havent de fer notar que tots s' encaminaren á demostrar l' agraument al FOMENT DE LA PRODUCCIÓ NACIONAL y al desitj del pogrés de la FLORESTAL, y en especial no podem olvidar lo trist recort que 's dedicá á la memoria del malaguanyat botánich en Jaume Ramon Jover, ni tampoch algun altre encaminat á demostrar «que la flor lo mateix engalana lo pit d' una noya, com está al costat d' un marbre negre que guarda las cendras d' una calavera, y axí mateix está en la finestra del menestral com demunt l' alfombra d' un palau» indicantvos lo desitj de qu' aquesta vinga á floxer á la

nostra terra ab millor abundament que ho fa en altres per la senzilla rahó de la protecció del clima. D'aquí va exirne la promesa formal de comparexer lo major número dels presents ab major abundament d'exemplars y sobre tot lo compromís per l'any vinent d'alguns *ressagats*, que, tenint molt y bó no vingueren á ajudarlos, y la convicció que la d'aquest any ha valgut més, com pot veurers ab lo número d'exemplars que porta lo catálech, per mes que 'ls profans en lo conexement d'aquesta festa volguessen suposar lo contrari. Finalment, hem de fer notar que cada hu parlá ab la *llengua de la seva terra*, lo mateix los teórichs-botànichs que los práctichs-jardiners en aquesta reunió de companys qu'han portat á cap duas exposicions en Catalunya, que pot vanagloriarse d'haber iniciat en Espanya aquest moviment que ja comensa á dar fruyt en las demés provincias germanas nostras.

La Real Academia de l'Historia, ha conferit lo títol de académich corresponent en esta Ciutat al jove escriptor catalá D. Pere Nanot Renart.

En la sessió que celebrá *La Jove Catalunya*, lo dia 26 del corrent, s'acordá la disolució de dita Societat.

Lo *Centre de mestres d'obras* celebrá dias passats una sessió dedicada á la memoria del que fou soci de mérit de la matexa D. Francisco Bres (Q. E. P. D.). Despres d'unas curtas paraulas del President, lo Sr. Planella llegí la necrologia del finat, seguint lo Sr. Reventós qui doná á conexer una sentida memoria en prosa catalana, y 'l Sr. Ubach (Jaume) una poesia també catalana de son germá Francesch, termenant l'acte ab la lectura d'un altre treball, en castellá, que com tots los demés meresqué 'ls aplaudiments de la distingida concurrència qu'omplejava el saló.

S'ha repartit ja lo volúm de las ocupacions premiadas per l'Assossiació literaria de Gerona en lo certámen de 1874.

En lo taller que l'jove escultor D. Manel Fuxáte establir interinament en lo carrer de Claris, núm. 15, hem tingut ocasió de veure lo retrato del mal-lograt músich-poeta en Joseph A. Clavé; 'l qual ha sigut executat pera colocalo en lo monument que, dedicat á sa memoria, deu áxecarse dins poch temps en lo cementiri general d'aquesta ciutat.

Al contemplar la obra en cuestió, que ben be pot calificarse d'artística, no habem sapigut qué admirar mes si la notable veritat de la semblansa, ó la forsa y sentiment des-

plegats en la excel·lent execució de la obra, la qual á nostre entendre bastaria per sí sola á fer una bona reputació artística á son autor sino haguessem ja tingut ocasió de veure altres obras que en res desmerexen de la que últimament acaba d'executar.

La testa del honorable poeta catalá d'una proporció casi doble del natural y modelada tenint sempre en compta la altura á que deu anar colocada en lo monument, ha donat ocasió al Sr. Fuxá per fer gala d'una execució tant delicada, com d'habilitat en saber conservar fins los rasgos mes secundaris de la fisonomia, cosa no tant fácil quan se tracta de retratos escultórichs de las proporcions del que 'ns ocupa.

L'aspecte grave y pensador donat al retrato del autor dels «Nets dels Almogávors» «Las flors de Maig» y altres composicions, testimonis de la força d'intel·ligencia y elevació de sentiments del desgraciat Clavé, indica en lo Sr. Fuxá un estudi complert del carácter principal del personatge, y uns sólits conexements del art que professa, adquirits, segons sabem, en nostra terra y refermats y aumentats mes tart en terra estrangera.

Justos han sigut donchs á nostre entendre los elogis que li ha tributat la premsa local d'aquesta Ciutat, y no dubtem que mes públichs se farán aquestos lo dia en que la imaginació del bonich monument concebut pels Srs. Vilaseca y Domenech pugua tenir efecte.

Rebi entretant lo Sr. Fuxá la nostra mes complerta enhorabona com á artista y com á catalá; puig lo últim ben clar indica que si bons punts saben guanyar los catalans en la república de las lletres, també saben defensar son lloch los qui sas forsas al conreu de las bellas arts dedican.

TAULA DEL PRESENT NÚMERO

Apeles Mestres.	Cartas de viatge.	73
Fidel Fita.	Lo papa Benet XIII y los pagesos de remensa.	81
J. Roca y Roca.	L' Angeleta.	86
F. Ubach y Vinyeta.	A la bona memoria d' en Francisco Bres y Vilademunt.	93
Ángel Guimerá.	Las Creuadas.	95
Francesch de Boter.	La gitana.	99
	Novas.	101

Estampa de La Renaxensa, Montjuich del Bisbe, núm. 3.